

MONIPAIKKAINEN JA -ILMEINEN INKERILÄISYYS

Suomen historian professori, Maria Lähteenmäki
SAIS:n iltajuhlassa Ostrobotniassa 5.10.2019

Inkerinmaan historia on hyvin erityinen luku Suomen raja-alueiden aikakirjoissa. Kun asetamme Inkerin alueellisen kehityksen laajempaan ja pitkään aikajänteen kontekstiinsa, se on surullinen malliesimerkki siitä, miten raja-alueet alistetaan kriisiaikoina toistuvasti sota- ja rosvojoukkojen tallomiksi, ja murheellinen todistus siitä, miten raja-alueiden asukkaat joutuvat pakenemaan kodeistaan epävarmoina siitä, voivatko he koskaan tulla takaisin synnyinseuduilleen. On myös kylmä tosiasia, että sitä vanhaa historiallista Inkeriä, jonka alueella oli jo kivikautista asutusta, joka ulottui Viron rajalta Laatokkaan, ja jota asutti yli satatuhatta suomensukuista, ei enää ole.

1900-luvun alussa varhaiset geopoliitikot kirjoittivat, että jos kansa lähtee fyysiseltä alueeltaan, jäljelle jää tyhjä ja kuollut maa. Maa, joka oli syntynyt, kukoistanut ja kuollut. Sillä vasta ihmiset tekevät maan eläväksi, he rakentavat kansakunnan, elinkeinonsa, kulttuurinsa, sosiaaliset suhteensa. Juuri he yhdistävät itsensä maahan kertomuksissa, hakien mahdollisimman pitkiä historiallisia juuria, kartoittavat esi-isiensä ensiaskelaita tuolla maankamaralla, merkkäavat maan omakseen rajamerkein, liimaavat maan ja sen kansan yhteen kielen, yhteisen historian ja kulttuuristen symboleiden avulla, manifestoivat yhteyttä lipuin, lauluin ja kuvittavat sen maisemin.

Kun Inkerin kansa joutui suurelta osin pakenemaan kodeistaan, maa heidän jälkeensä täyttyi pian uusilla asukkailla, jotka asettuivat harventuneiden inkeriläisjoukkojen sekaan. Tulijat aloittivat itsensä, kulttuurinsa,

tapojensa ja tottumustensa sitomisen tuohon itselleen uuteen maankamaraan. Siinä prosessissa entisten asukkaiden aika jäi ohuiksi maininnoiksi historiankirjoihin. Ja niin myös koko alueen nimi, Inkerinmaa, sai uuden sisällön ja merkityksen, vaikka jotkut nimet säilyivätkin muistuttamassa menneestä. ”Vasta ihmiset tekevät maan eläväksi, he rakentavat kansakunnan, elinkeinonsa, kulttuurinsa, sosiaaliset suhteensa.”

Rajaseutuna Inkerinmaa oli hyvin haavoittuva rajojensa suhteen, altis valloituksille, miehityksille, vieraan haltuunotoille. Sen ulkoiset rajat oli helppo ylittää. Rajatutkimuksessa puhutaan vihamielisistä, toisistaan riippuvaisista ja integroituneista raja-alueista. Inkerin Suomen vastaisella rajalla oli vain läpikahlattava Rajajoki ja alavaa metsämaata erottamassa suomensukuiset toisistaan.

Vuoden 1918 sodan jälkeen Rajajoen raja nostatettiin maailmojen rajaksi, kahden eri talousjärjestelmän ja kulttuurin vihamieliseksi muuriksi, ja näin aiemmin toisistaan riippuvaiset raja-alueet erotettiin väkivaltaisesti. Suomesta katsottuna Inkeri edusti nyt suurta punaista itää, ja vastaavasti venäläisten näkökulmasta Suomi edusti vihamielistä valkoista valtaa.

1930-luvulla paikalliset aktiivit Suomen puolella rakensivat piikkilanka-aidan koko Rajajoen-Laatokan rajan pituudelta eli 120 km:n matkalta. Sen merkitys oli kuitenkin vain symbolinen ja kertoo 1930-luvun loppupuolen kiristyvästä sotilaspoliittisesta tilanteesta. Käytännössä piikkilanka ei merkinnyt mitään,

kun neuvostotankit syöksivät Suomeen vuoden 1939 lopulla.

Mutta Inkerinmaan kärsimyksen ja menetyksen kertomus on vain yksi näkökulma inkeriläisyyteen. Kun kiinnitämme huomion Suomeen, Ruotsiin ja Viroon asettuneisiin sekä Venäjälle jääneisiin, ja heidän kohtaloihinsa, huomaamme pian, ettei inkeriläisyys ole kuollut vaan on muuttunut toislaiseksi. Vaikka Inkerinmaa sellaisena kulttuurisena alueena kuin se oli lähtijöiden vielä siellä asuessa oheni, kulttuuri ei kuollut. Se siirtyi lähtijöiden mukana, se ylitti valtakunnan rajoja pienissä kapsäkeissä, nyyteissä ja ennen muuta henkisenä pääomana lähtijöiden kokemushistorioissa.

Yleisemminkin tiedämme, että yksittäisten kansojen ja heimojen historia ei katoa niin kauan kun yksikin kertoja on jäljellä siitä muistuttamassa ja siirtämässä kulttuurisia arvoja, tapoja ja tottumuksia jälkipolville. Inkeri ei ole kuollut Suomessa, Ruotsissa, Virossa eikä Venäjälläkään asuvien keskuudessa, vaan se elää toisen, kolmannen ja neljännen sukupolven inkeriläisten muistoissa, vanhoissa valokuvissa, suullisessa historiassa, muistoesineissä, uudelleen ja uudelleen kertotuissa tarinoissa kylien elämästä, arkisista askareista, juhlista, kouluista, seurakuntien toiminnasta. Niin kauan kun jälkipolvet kertovat näitä tarinoita menetetystä, niin kauan kulttuuri elää. ”Niin kauan kun jälkipolvet kertovat näitä tarinoita menetetystä, niin kauan kulttuuri elää.”

Olisi tietysti hyvin edullista, jos karkotettu kansa saisi uuden alun yhtenäisellä alueella. Silloin maan ja kansan yhteen rakentaminen alkaisi jälleen alusta. Inkeriläisten ja myös karjalaisten onnettomuudeksi heidät sijoitettiin ympäri Suomea. Diaspora, erillään asuminen, ei ole edistänyt kulttuurista eheytymistä.

Erillään asuminen on vahvistanut kärsimysten narratiivin nousemista hegemoniseksi eli hallitsevaksi kertomukseksi inkeriläisyydestä. Siinä päähuomio kiinnittyy menetetyyn nostalgiseen muistamiseen eikä tulevaisuuteen. Näin 2010-luvulla voimme jo todeta, että on lähes välttämätöntä kääntää sivu Inkerin historiassa kohti tulevaisuutta.

Katsominen tulevaisuuteen ei tarkoita menneen unohtamista, päinvastoin, se korostaa ensimmäisen sukupolven inkeriläisten muistojen kirjaamisen tärkeyttä. Nostalgia tarkoittaa kaipausta menneeseen, ennen elettyyn, kadotettuun aikaan ja siihen sisältyneisiin kokemuksiin, tapahtumiin, sattumuksiin, suhteisiin, mutta se tarkoittaa myös ikävää fyysisiin ja kuviteltuihin paikkoihin ja tiloihin.

Ensimmäisen polven inkeriläispakolaisten muisteluita on leimannut koti-ikävä menneeseen maailmaan, fyysiseen paikkaan, elettyyn ja koettuun. Paitsi että se on ikävää vanhaan kotiseutuun, se on myös ikävää lapsuuteen. Aikuisen koti-ikävä lapsuutensa maisemiin sisältää niin vahvoja tunteita, ettei niitä voi helposti purkaa; joskus ei koskaan. Mutta myös laajemmin inkeriläisten kohtalo liikuttaa ja koskettaa sellaisiakin, jotka eivät itse omaa sukujuuria Inkeriin.

Toisen ja kolmannen inkeriläispolven Inkeripuheet rakentuvat kuitenkin aivan eri tavalla, ylpeytenä erityisestä kulttuurista. Ne kiinnittyvät kyllä Inkerissä syntyneiden ja kasvanneiden vanhempien ja isovanhempien maailmaan, mutta eivät enää itse fyysiseen Inkerinmaahan, ja ovat näin ollen luonteeltaan perustavanlaatuisen erilaisia.

Tutkija James Young on kutsunut niitä toisen käden muistoiksi, *second hand memories*. Ne eivät enää kerro autenttisia kuvauksia vanhasta, menneestä maailmasta, vaan ne ovat

rekonstruktioita, uudelleen kuvauksia oletusta, ja niissä on vahva tarve tallentaa vanhempien ja isovanhempien kokemuksia ja velvollisuudentuntoisesti kuvittaa sitä, mitä ei enää ole, pelastaa ja siirtää jälkipolville. Ja sitä kautta ikuistaa ja varmistaa Inkerinmaan historian säilyminen vuosisadoiksi eteenpäin. ”Inkeriläisyys ei sitoudu enää yhteen fyysiseen paikkaan, vaan on luonteeltaan monipaikkaista, ja siksikin inkeriläisten identiteetti, omakuva, on entistäkin vivahteikkaampi.”

Kun olen lukenut ja ohjannut inkeriläisiin liittyviä tekstejä, olen huomannut selvästi,

kuinka inkeriläinen kulttuuri on muuttunut ajassa toiseksi, sopeutunut aikaansa, samalla tavalla kuin luovutetun Karjalan asukkaidenkin kulttuuri: nykyinkeriläiset rakentavat tässä ajassa uutta inkeriläisyyttä. Inkeriläisyys ei sitoudu enää yhteen fyysiseen paikkaan, vaan on luonteeltaan monipaikkaista, ja siksikin inkeriläisten identiteetti, omakuva, on entistäkin vivahteikkaampi. Yhden Inkerinmaan sijaan onkin nyt puhuttava monista Inkereistä, yhden omakuvan sijasta monista inkeriläisistä identiteeteistä.